

MAŁGORZATA ZAJDEL, MAŁGORZATA MICHALCEWICZ-KANIOWSKA
Bydgoszcz

**Rozwój regionu kujawsko-pomorskiego w aspekcie
funkcjonowania podmiotów Ekonomii Społecznej – wyniki
z badań**

Wprowadzenie

Pojęcie „ekonomia społeczna” (ang. *social economy*) jest używane zamiennie z terminem „gospodarka społeczna”. Słowo „ekonomia” oznacza naukę o gospodarowaniu posiadanymi czynnikami produkcji dóbr i usług w taki sposób, aby osiągnąć jak największe korzyści¹. Natomiast słowo „społeczny” rozumiane jest, jako działanie na rzecz ludzi w społeczeństwie².

Instytucje ekonomii społecznej stanowią zatem jeden z ważniejszych sektorów gospodarki wspierając poprzez swoje działania korzyści ekonomiczne i społeczne. Europejska Sieć Badawcza EMES (*European Research Network*) sformułowała określenie przedsiębiorstwa społecznego, w którym przyjmuje się działalność nastawioną na osiągnięcie celów społecznych, z której zyski w założeniu są ponownie inwestowane w te cele lub we wspólnotę, a nie skierowane na maksymalizację zysków lub podniesienie dochodu udziałowców bądź właścicieli³. EMES określa kryteria ekonomiczne i społeczne, którymi powinny ce-

---

¹ Z. Dowgiałło, *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, Znicz, Szczecin 2000, s. 75.

² B. Dunaj, *Popularny Słownik Języka Polskiego*, Wilga, Warszawa 2001, s. 656–657.

³ A. Skalec, *Underemployment w przedsiębiorstwach społecznych*, w: „Rocznik XXXIX” nr 9, s. 28.

chować się przedsięwzięcia przypisywane ekonomii społecznej. Kryteria o charakterze ekonomicznym to prowadzenie działalności w sposób możliwie ciągły, niezależność, suwerenność organizacji w odniesieniu do instytucji publicznych, ponoszenie ryzyka ekonomicznego czy występowanie odpłatnego personelu⁴.

Wśród kryteriów o charakterze społecznym wskazuje się m.in. ukierunkowanie na społecznie przydatny cel inicjatywy, oddolny, obywatelski charakter przedsięwzięcia, nietypowy, możliwie demokratyczny system zarządzania, możliwie wspólnotowy styl działania, zawężoną dystrybucję zysku⁵. Należy zwrócić uwagę, że według Komisji Europejskiej pojęcie ekonomii społecznej dotyczy podstawowych typów organizacji spółdzielni, stowarzyszeń i fundacji⁶. Według J. Hausera „ekonomia społeczna” jest sektorem gospodarki, w którym zrzeszenia są ukierunkowane na społeczną użyteczność, a wyrobiona przez nie nadwyżka pomaga w realizacji celu społecznego, co związane jest z autonomią zarządzania, demokratycznym podejmowaniem decyzji oraz lokalnym dostosowaniem tych organizacji⁷. I. Rybka opisuje ekonomię społeczną, jako działalność gospodarczą, w której instrumenty rynkowe są stosowane do osiągnięcia celów społecznych, człowiek natomiast i realizowana przez niego praca są ważniejsze od maksymalizacji zysku firmy⁸.

Podmioty ekonomii społecznej wpisują się w realizację zasady solidarności społecznej, działając na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym i ubóstwem. Problematyka ubóstwa w krajach UE miała istotny wpływ na rozwój ekonomii społecznej. Były to znaczące impulsy do rozwijania i tworzenia inicjatyw w ramach organizacji związków, fundacji, stowarzyszeń oraz spółdzielni i firm społecznych biorących udział w tworzeniu nowych miejsc pracy dla osób bez kwalifikacji, oraz w dziedzinie indywidualnych usług socjalnych dla młodzieży, osób starszych czy dzieci (ofiary przemocy, imigranci, uchodźcy). W wielu krajach europejskich pojawiły się nowe formy przedsiębiorstw na

---

⁴ M. Siromski, *Ekonomia społeczna dla początkujących*, w: *Ekonomia Społeczna w województwie kujawsko-pomorskim*, Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne, Toruń 2010, s. 5–6.

⁵ Ibidem.

⁶ P. Sałustowicz, *Pojęcie, koncepcja i funkcje ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna”. Teksty 2007, nr 2, s. 4–5.

⁷ J. Hauser, *Ekonomia społeczna, jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1, s. 6.

⁸ I. Rybka, *System pomocy społecznej w Polsce wobec nowej fali ekonomii społecznej: szanse i bariery*, w: *Trzeci Sektor*, Fundacja Inicjatyw Ekonomiczno-Społecznych, nr 2, Warszawa 2005.

przestrzeni minionego dwudziestolecia⁹. Państwem, które jest przykładem silnie rozwijającego się sektora ekonomii społecznej są Włochy, gdzie w sposób wzorcowy prowadzona jest działalność spółdzielni socjalnych, natomiast doświadczenia Finlandii są bardzo ważne w budowaniu sektora ekonomii społecznej na tle pozostałych państw europejskich. Obecnie w Finlandii organizacje społeczne stanowią 4% ogółu zatrudnionych, w tym 1500 osób to osoby niepełnosprawne. Członkami spółdzielni socjalnych w Finlandii są lokalne władze, parafie, oddziały związków zawodowych, przedsiębiorcy i lokalne oddziały banków. Spółdzielnie, które powstały w latach dziewięćdziesiątych przynoszą wymierne efekty ekonomiczne, społeczne oraz psychologiczne. Szacuje się, że spółdzielnie socjalne tworzą nowe miejsca pracy dla 19 tys. osób rocznie. Osoby długotrwale bezrobotne chcące założyć spółdzielnię socjalną mogą skorzystać z bezpłatnych szkoleń organizowanych przez Ministerstwo Pracy¹⁰.

W krajach Unii Europejskiej podmioty ekonomii społecznej stanowią około 900tys. przedsiębiorstw wytwarzających ok. 10% produktu krajowego brutto i dają zatrudnienie 10% osób w tzw. wieku produkcyjnym. Ekonomia społeczna jest jednym z głównych priorytetów polityki UE i integralną częścią modelu społecznego i gospodarczego dla przyszłej Unii Europejskiej¹¹.

1. Cel i metodyka badań

Celem głównym badania było dokonanie diagnozy funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej w województwie kujawsko-pomorskim w oparciu o wcześniej sformułowane założenia badawcze. W przeprowadzonym badaniu jako technikę badawczą zastosowano ankietę, a narzędziem badawczym, za pomocą, którego realizowano technikę zbierania materiału badawczego był kwestionariuszem ankiety obejmujący katalog pytań, które koncentrowały się m.in. na: formie prawnej organizacji, współpracy z innymi podmiotami, pozyskiwaniu środków finansowych, obszarze działalności, potrzebach i problemach, a także na aktywności organizacji.

Do celów badawczych sformułowano kilka kluczowych pytań:

---

⁹ M. Rymśa, *Trzeci Sektor*, Ekonomia Społeczna, Warszawa 2005, s. 79.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ B. Roelants, *Ekonomia Społeczna 2012*, Pierwsza Europejska Konferencja na temat Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej, dokument przygotowawczy, CECOP, Praga 2012, s. 3.

- jaka jest sytuacja instytucjonalno-kadrowa podmiotów ekonomii społecznej w województwie kujawsko-pomorskim?
- jakie są potrzeby podmiotów ekonomii społecznej w zakresie wsparcia merytorycznego ich funkcjonowania i od kogo oczekują pomocy?
- jakie są główne obszary działalności i zakres usług oferowany przez podmioty ekonomii społecznej?

W badaniu wzięło łącznie udział 99 podmiotów ekonomii społecznej (tabela 1).

Tabela 1

Zestawienie badanych podmiotów ekonomii społecznej

Podmioty Ekonomii Społecznej	Liczba funkcjonujących podmiotów w woj. kujawsko-pomorskim (WK-P)	Liczba badanych podmiotów w WK-P	Udział przebadanych podmiotów (%)
Centrum Integracji Społecznej	3	1	33
Spółdzielnie Socjalne	13	9	69
Warsztaty Terapii Zajęciowej	33	32	97
Zakłady Aktywizacji Zawodowej	5	5	100
NGO	697	52	7

Źródło: badania własne.

2. Wyniki badań

Spośród badanych podmiotów blisko 1/3 ma lokalny zasięg działania, natomiast 26% obejmuje swoim zasięgiem teren powiatu. Warto zwrócić uwagę, że blisko 1/5 badanych zadeklarowała, że swoim zasięgiem działania obejmuje cały kraj, a kolejne 16% działa w wymiarze regionalnym. Oczywiście zasięg działania związany jest bezpośrednio z głównymi obszarami działalności statutowej badanych podmiotów, do których badani zaliczyli: działalność na rzecz osób niepełnosprawnych (21%) oraz działalność w zakresie integracji i aktywizacji społecznej (24%). Część badanych organizacji to członkowie innych stowarzyszeń lub federacji, co na pewno wpływa również na ich zasięg działania (krajowy, regionalny). Dodatkowo członkostwo 22% badanych podmiotów w innych instytucjach stwarza możliwość pozyskiwania informacji, partnerów,

środków na rozwój dotychczasowej działalności. Ponadto zrzeszanie się daje możliwość profesjonalizacji działalności i rozszerzenia zakresu np. usług. Stałą współpracę z innymi podmiotami i organizacjami bez względu na ich zasięg działania deklaruje 90% badanych podmiotów. Tylko 10% organizacji nie współpracuje z innymi organizacjami.

Biorąc pod uwagę obecne tendencje do budowania różnego rodzaju partnerstw i form współpracy powyższy wynik badania potwierdza taką sytuację również w województwie kujawsko-pomorskim. Dodatkowo współpraca z innymi podmiotami jest elementem wspierającym oraz umożliwia dzielenie się doświadczeniami i dobrymi praktykami. Spośród badanych 72% zadeklarowało, że zapisało się do bazy organizacji pozarządowych (NGO) prowadzonej przez Kujawsko-Pomorski Urząd Marszałkowski w Toruniu. Oznacza to więc, że przedstawiciele badanych podmiotów posiadają wiedzę na temat funkcjonowania takiej bazy NGO, a skoro się do niej zapisali można uznać, że otrzymują także drogą elektroniczną informacje przydatne w ich działalności (np. Newsletter dla NGO).

Spośród wszystkich badanych podmiotów tylko 17% prowadzi działalność gospodarczą uzyskując w ten sposób dodatkowe dochody na swoją działalność statutową. Z nieformalnych informacji wynika, że głównie stowarzyszenia (54% badanych w populacji) nie prowadzą działalności gospodarczej z powodu obaw związanych z dodatkowymi formalnościami oraz braku odpowiedniej kadry do prowadzenia spraw księgowo-podatkowych. Badania wykazały, że zdecydowana większość podmiotów – 80% korzysta ze środków zewnętrznych na prowadzoną działalność. Źródła pozyskiwania środków finansowych są bardzo różnorodne i mogą to być np: dotacje z urzędów gmin i innych instytucji publicznych, środki unijne, granty itp. Warto zwrócić uwagę, że 17% badanych pozyskuje środki zewnętrzne z innych wcześniej nie wymienionych źródeł, co związane jest także ze specyfiką i głównym obszarem działalności badanych podmiotów. Wśród źródeł pozyskiwania środków badani wskazali: oferty konkursowe, środki z subwencji oświatowej, środki UE, środki od sponsorów, składki członkowskie oraz środki finansowe z innych fundacji.

Okazuje się, że najczęściej badani korzystają ze środków pochodzących z samorządu lokalnego i wojewódzkiego (57%), natomiast zdecydowanie w mniejszym zakresie badani korzystają ze środków unijnych, tylko 14% z nich skorzystało z tej formy. Szczegółowa analiza wskazuje, że część z badanych wskazało właśnie na potrzebę nabycia umiejętności tworzenia projektów i po-

zyskiwania środków unijnych. Analizując źródła pozyskiwania funduszy należy również wskazać, że 11% badanych podmiotów pozyskuje środki również z grantów przydzielanych przez ministerstwa.

Działalność podmiotów ekonomii społecznej związana jest dość blisko czyli z dobrowolną, bezpłatną i świadomą pracą na rzecz innych lub całego społeczeństwa, wykraczająca poza związki rodzinno-koleżeńsko-przyjacielskie. Forma wolontariatu początkowo nie miała ram instytucjonalnych, z czasem jednak zafunkcjonowała w organizacjach kościelnych, samopomocowych, a wreszcie organizacjach pozarządowych, w których od 1990 roku wolontariat zaczął rozwijać się bardzo intensywnie. Szacuje się, że obecnie około 2 mln Polaków jest lub bywa wolontariuszami¹². 45% badanych podmiotów zadeklarowało, że w realizację swoich działań angażuje wolontariuszy. Wspieranie działalności organizacji poprzez pracę wolontariuszy jest na pewno podyktowane brakiem wystarczających środków finansowych na działalność części podmiotów i organizacji oraz zatrudnianie etatowych pracowników. Pozytywnym efektem zaangażowania się wolontariuszy w działalność na rzecz innych osób jest możliwość kontynuacji i rozszerzania zakresu prowadzonej działalności przez organizacje i instytucje. Inną formą pozyskiwania pracowników bez konieczności ponoszenia dodatkowych kosztów jest zatrudnienie stażystów i stażystek za pośrednictwem urzędów pracy. Z tej formy zatrudnienia skorzystało 26% badanych. Biorąc pod uwagę odsetek zatrudnionych wolontariuszy i stażystów łącznie można stwierdzić, że ponad 80% badanych organizacji wspiera się pracą osób bez ponoszenia dodatkowych kosztów ich wynagrodzenia.

Dominującym obszarem działalności statutowej w badanych podmiotach była: integracja i aktywizacja społeczna – 24% oraz działalność na rzecz osób niepełnosprawnych – 21%. W dalszej kolejności najbardziej popularnymi obszarami była: kultura fizyczna i sport – 12% oraz działalność na rzecz dzieci i młodzieży – 11%. Poniżej 10% badanych prowadzi działalność w zakresie pomocy osobom bezrobotnym i wykluczonym społecznie, a na rzecz społeczeństwa obywatelskiego – 7% oraz po 5% badanych prowadzi działania na rzecz kobiet i rynku pracy. Analizując wskazane wyżej obszary wymagające, według badanych, wsparcia można stwierdzić, że nadal istnieje potrzeba realizacji m.in. projektów finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego, które byłyby odpowiedzią na rzeczywiste potrzeby organizacji na przykład

---

¹² Ustawa o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (DzU 2003, nr 96, poz. 873).

w zakresie usług prawniczych, księgowych, czy odpowiednich szkoleń merytorycznych.

Warto zaznaczyć, że porównanie potrzeb poszczególnych badanych grup z deklarowanym zakresem świadczonych usług wskazuje, że pomiędzy niektórymi podmiotami mógłby nastąpić transfer usług oraz wymiana informacji. Jednym z celów badania było także zdiagnozowanie rodzaju oferowanych usług świadczonych przez badane podmioty na terenie swojego działania.

W pytaniu otwartym badani wskazali jakiego typu świadczą usługi na rzecz społeczności lokalnych i klientów zewnętrznych (osoby zgłaszające się indywidualnie po pomoc). Naturalnym etapem rozwoju każdej organizacji i podmiotu jest rozszerzanie prowadzonej działalności oraz świadczonych usług zgodnie z rodzącymi się potrzebami. Zamiar rozszerzenia dotychczasowego zakresu swoich usług deklaruje 39% badanych, ale prawie tyle samo – 40% nie dostrzega takiej potrzeby. Kolejne 18% nie jest jeszcze zdecydowane w tym zakresie. Należy zauważyć, że na decyzje badanych mogą mieć wpływ takie czynniki jak: brak środków finansowych, brak wykwalifikowanej kadry oraz zdiagnozowane wcześniej obszary wymagające wsparcia zewnętrznego.

Badani mogli samodzielnie wskazać z jakich źródeł internetowych najczęściej korzystają w poszukiwaniu informacji i wiedzy merytorycznej w swojej działalności. Badanie wykazało na średnią znajomość dostępnych portali internetowych i stron, na których można poszukiwać przydatnych informacji. Jednak należy wziąć pod uwagę, że jednym z kryteriów wyboru stron jest charakter i zakres działania podmiotu ekonomii społecznej.

Pozytywnym wynikiem badania jest fakt, że 79% badanych ma wiedzę na temat funkcjonowania w urzędach gmin lub miast komórki lub osoby odpowiedzialnej za współpracę z organizacjami pozarządowymi, co może oznaczać, że część z badanych wcześniej już korzystała z tej instytucji.

Podsumowanie

Badania wykazały, że podmioty ekonomii społecznej funkcjonujące na terenie województwa kujawsko-pomorskiego posiadają bardzo zróżnicowany potencjał instytucjonalno-kadrowy, ale z możliwością dalszego rozwoju i rozszerzania zakresu świadczonych usług.

Istotnym elementem i niezbędnym do dalszego rozwoju badanych podmiotów jest dostarczenie im odpowiednich narzędzi, specjalistycznych usług, ale

również pozyskiwania środków finansowych na bieżącą działalność. Zdiagnozowane potrzeby w trakcie badania jednoznacznie wskazują, jakie są bariery i ograniczenia w poszczególnych typach jednostek. Ich zaspokojenie jest możliwe, przynajmniej w części poprzez wymianę dobrych praktyk i transfer wiedzy z instytucjami i organizacjami, które posiadają już znaczne doświadczenie w danym obszarze.

Kolejnym czynnikiem budującym potencjał podmiotów ekonomii społecznej jest także ich właściwa promocja i upowszechnianie informacji o zakresie świadczonych usług. Sami badani wskazali na potrzebę właściwego marketingu swoich usług oraz na działania na rzecz pozyskiwania nowych klientów na lokalnym i regionalnym rynku. Należy podkreślić, że projekty realizowane w ramach PO KL są dla przedstawicieli tego sektora ich klientów lub członków istotnym elementem umożliwiającym im rozwój osobisty i zawodowy oraz integrację środowiska i nie tylko. Ta forma wsparcia jak wskazują wyniki badania jest odpowiedzią na część zdiagnozowanych potrzeb i wpisują się w podnoszenie poziomu profesjonalizacji działań i zwiększania poziomu wiedzy mieszkańców regionu na temat idei ekonomii społecznej.

Literatura

- Dowgiałło Z., *Słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, Znicz, Szczecin 2000.
- Dunaj B., *Popularny Słownik Języka Polskiego*, Wilga, Warszawa 2001.
- Hauser J., *Ekonomia społeczna, jako sektor gospodarki*, „Ekonomia Społeczna” 2007, nr 1.
- Kwiatkowska B., Chrzczonowicz M., *Jak założyć spółdzielnie socjalną*, Stowarzyszenie Klon/Jawor, Warszawa 2008.
- Roelants B., *Ekonomia Społeczna 2012*, Pierwsza Europejska Konferencja na temat Ekonomii Społecznej w Europie Środkowo-Wschodniej, dokument przygotowany, CECOP, Praga 2012.
- Rybka I., *System pomocy społecznej w Polsce wobec nowej fali ekonomii społecznej: szanse i bariery*, w: *Trzeci Sektor*, Fundacja Inicjatyw Ekonomiczno-Społecznych, nr 2, Warszawa 2005.
- Rymsza M., *Trzeci Sektor*, Ekonomia Społeczna, Warszawa 2005.
- Salustowicz P., *Pojęcie, koncepcja i funkcje ekonomii społecznej*, „Ekonomia Społeczna. Teksty” 2007, nr 2.
- Siromski M., *Ekonomia społeczna dla początkujących*, w: *Ekonomia Społeczna w województwie kujawsko-pomorskim*, Stowarzyszenie Partnerstwo Społeczne, Toruń 2010.

Skalec A., *Underemployment w przedsiębiorstwach społecznych*, „Rocznik XXXIX”, nr 9.

Development of Kuyavian-Pomeranian Province in the context of the functioning of social economy entities – results of research

Summary

The main objective of the study was to diagnose the functioning of the social economy entities in the Kuyavian-Pomeranian. An assessment of institutional and human resources economy entities, and also pointed out the need for professional support. An analysis of the areas of activity and range of services offered. Research has shown that social economy entities have very different potential institutional and human resources, but with the possibility of further development and expansion of the scope of services provided.

Keywords: regional policy, social economy entities, services in the social economy.

Translated by Małgorzata Michalcewicz-Kaniowska